

Filep Tibor

A debreceni forradalmi események a korabeli sajtó valamint a politikai katonai jelentések tükrében

Az 1956-os magyar forradalom döntő eseményei Budapesten zajlottak le, de Magyarországon 1956. október 23.–november 1. között minden jelentősebb vidéki városban, sőt a megyeszékhelyek mellett kisvárosokban, falvakban is tömeges megmozdulásokra került sor, új, forradalmi közhatalmi szervek jöttek létre, és léptek a szétmálló helyi hatalom helyébe. Érdemes elemezni, hogy a vidéki nagyvárosok forradalmi megmozdulásai milyen hatással voltak az MDP és a kormány politikájának alakulására a forradalom napjaiban. Egyáltalán, mit tudtak az Akadémia utcai Pártközpontban és a Parlamentben az ország politikai vezetői a vidéki forradalmi megmozdulásokról? A központi hatalom néhány óra alatt összeomlott. A sztrájkok miatt nem jártak a vonatok, és a telefon összeköttetés is akadozott, sőt meg is szűnt számos város és Budapest között. Vajon, Moszkvában, az SZKP legfőbb vezetői, akiknek a kezében volt végül is a magyar forradalom sorsa, mit tudtak a vidéki forradalmi eseményekről?

Különösen érdekes ez a kérdés Debrecen esetében, mivel a forradalmi megmozdulások hamarabb kezdődtek, mint Budapesten. Itt verték le először az országban a vörös csillagokat, a kommunista hatalom jelképeit, és Debrecenben dördültek el a hatalom védelmében az első lövések. A forradalom szabad sajtója első példányának tekinthető az október 23-án a délutáni órákban az ifjúság húsz pontos követeléseit tartalmazó megyei napilap, a Néplap különkiadása. A város forradalmi közhatalmi testülete – a Debreceni Szocialista Forradalmi Bizottmány – már október 26-án este átvette a városban a politikai hatalmat. A kérdés tehát, amire választ keresünk, milyen visszhangja volt a politikában, és a forradalom alatt megjelenő lapokban a debreceni forradalmi eseményeknek?

Október 23-án a pártközpont ügyeletére, a Belügyminisztérium ügyeletére, a Honvédelemi Minisztériumba, az Országos Rendőrfőkapitányságra futottak be a vidéki városokból a jelentések. Komócsin Zoltán, az MDP Hajdú-Bihar Megyei Bizottságának első titkára, a koradélutáni órákban – miután pár órával azelőtt szabad utat engedett a tüntető egyetemi fiataloknak – már a demonstráció feloszlását szorgalmazta. A városban lévő két katonai alakulat, a híradósezred és a lövészezred parancsnokait szólította fel a fegyveres beavatkozásra. Garab Imre, a híradósezred törzsfőnöke ezt határozottan elutasította, Vékony Imre a lövész-

ezred politikai főnöke a Honvédelmi Minisztériumból kért utasítást. A válasz: cselekedjék saját belátása szerint.¹ Az esti órákban a karhatalmi ÁVH-s zászlóalj egységeit a városzéli laktanyából a belvárosba vezényelték, és azok a Kossuth utcán a BM főosztály – a rendőrség és ÁVH közös épülete – körül hullámzó tömeg ellen léptek akcióba. Hat óra tájban eldőrdült az a sortűz, amelynek halálos és sebesült áldozatai voltak. Az esti órákban az ÁVH a belvárosból kiszorította a tüntető tömeget. Komócsin Zoltán, a pártszékházban összegyűlt vezető funkcionáriusokkal közölte: a Kossuth utcán sortűz volt, s halálos áldozatok is vannak. Telefonon jelentette a párközpont ügyeletesének, hogy a tüntetők megtámadták a BM főosztály épületét, a helyzet rendkívül súlyos. A Gépipari Technikum tanári kara pedig tiltakozó táviratot küldött a pártközpontba az alábbi szöveggel: „A mai békés tüntetés alkalmából az AVH-sok a tömegbe lőttek, két diákunk súlyosan megsebesült.” Tehát a pártközpontban 23-án este már tudtak arról, hogy Debrecenben drámaivá vált a helyzet.² A BM főosztályról Klár Miksa alezredes, megyei rendőrfőkapitány délután 5 óra 20-kor adott részletes jelentést a debreceni eseményekről.³

De a debreceni forradalmi események híre eljutott Moszkvába is! Az SZKP esti elnökségi ülésén Hruscsov tájékoztatójában azt mondta: a tüntetők megostromolták és elfoglalták Debrecenben a pártbizottság és a BM székház épületét! Talán nem véletlen, hogy Zsukov marsall parancsaiban, beszámolóiban később Debrecen neve, mint forradalmi gócponté több ízben is szerepel.⁴

Október 24-én és 25-én Komócsin Zoltán K-vonalon még több ízben is beszélt a pártközponttal, és adott tájékoztatást. Így október 25-ről 26-ra virradó éjjel közölte a városi forradalmi bizottmány megalakulásának tényét az ügyeletesel, Ságvári Ágnessel.⁵ A pártközpontban tehát tudták, hogy Debrecenben forradalmi közhatalmi szervezet jött létre – amit akkor Komócsin pozitív eseményként értékelt. Miután a forradalmi bizottmány vezérkarába október 26-án nem választottak be párt és tanácsi funkcionáriusokat, álláspontját megváltoztatta, 27-én délelőtt már azt jelezte, hogy Debrecenben fasiszták vették át a hatalmat. Ha-

1 Ménes János interjú. Készítette Körösi András 1987-ben. '56-os intézet, Oral History Archivum 43. sz. 272. Garab Imre visszaemlékezése. Filep Tibor: *A debreceni forradalom*. Debrecen, Piremon, 1990. 24.

2 Politikatörténeti Intézet Levéltára (Továbbiakban PIL) 290.fond 1/16.ö.e Komócsin Zoltán jelentése a PTO-nak, és a Gépipari Technikum tanárainak távirata.

3 Klár Miksa rendőr alezredes, megyei rendőrfőkapitány jelentése. Debrecen, 1956. október 23. 17 óra 20 .J-100-2. Kiadva rendőrségi Napi jelentések I. A belügyminisztérium és az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány. Budapest, 1996. Sajnos Klár aznapi későbbi jelentései nem ismeretesek.

4 Feljegyzés az SZKP október 23-i üléséről. Zsukov marsall tájékoztatója. Döntés a Kremlben 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról '56-os Intézet. Budapest 1996. 35. Mikojan és Szuszlov jelentése Budapestről 1956. október 24. Jelcin dosszié. „A debreceni hadosztály jól viselkedett”. 48. A Jelcin dosszié. Századvég. 1956-os Intézet Budapest 1993.

5 Ságvári Ágnes: *Mert nem hallgathatók*. Magyar Hírlap könyvek, Budapest 1989.

sonló információt adott később Tatár Kiss Lajos, a megyei tanács elnöke is. Pulai Árpád városi első titkár pedig Apró Antallal beszélt, és tőle kért tanácsot. Komócsin 27-én délután elhagyta a várost, és a szovjet repülőtéren keresett menedéket. Az MDP székház kiürült, a funkcionáriusok szétfutottak és várakozó álláspontra helyezkedtek. Egy szolnoki funkcionárius, aki eljött Debrecenbe tájékozódni, arról tájékoztatta a pártközpontot, hogy a pártszékház üres, Komócsin elmenekült a városból!⁶ AZ MDP vezetői úgy ítélték meg, ellenforradalmárok vették át a hatalmat a városban. Ne feledjük, akkor még a kormány és az MDP is ellenforradalomnak tekintette a megmozdulásokat, a változás 28-án és 29-én következett be. A városi forradalmi bizottság vezetői telefonon beszéltek kormánytagokkal, politikusokkal, de ezek tartalma nem ismeretes. Küldtek táviratot a Külügyminisztériumba is a szovjet bevonulással kapcsolatban. A debreceni forradalmi bizottság támogatásáról biztosította Nagy Imre kormányát a forradalom napjaiban, de néhány miniszter leváltását szorgalmazta.⁷

Ezekben a napokban a Kremlben újra szó esett Debrecenről: Zsukov arról tájékoztatta az SZKP elnökségét, hogy Komócsin Zoltán felajánlotta a várost a szovjet alakulatoknak. Valószínűleg ez alatt az értendő, hogy az első titkár szeretne volna elérni, hogy a szovjet haderő elfoglalja a várost. Elhangzott az is, hogy az ÁVH megyei vezetői Kárpátaljára menekültek. Szerov, a KGB Magyarországon tartózkodó főnöke pedig azt jelentette, hogy a pártbizottság illegalitásba vonult, és Komócsin a szovjet alakulatoknál keresett menedéket!⁸

Október 24. és november 3–4. között az MTI debreceni munkatársai – Oltványi Ottó és Szücs Lajos, naponta küldtek tudósítást Debrecenből. Ezek a telexes anyagok, illetve azok másolatai eljutottak a minisztertanács titkárságára is, ahol minden nap összefoglalókat készítettek a vidéki helyzetről a minisztertanács, illetve az MDP vezetői számára. A Politikatörténeti Intézet Levéltárában megtalálható korabeli MTI napi jelentések azért fontosak, mert az újságírók első kézből, a bizottság vezetőitől, illetve az első napokban az MDP helyi vezetőitől szerezték be információikat. A tudósítók beszámolnak arról, hogy megalakult a forradalmi bizottság, ismertették szervezeti felépítését, a megválasztott veze-

6 PIL 290. f./1/13. Az MDP központi pártügyeletére érkezett üzenetekről készített gyorsírói feljegyzések gépirásos áttételei.

7 A Debreceni Szocialista Forradalmi Bizottság közleményei, nyilatkozatai megtalálhatóak az 1956 dokumentumai Hajdú-Biharban című kötetben. Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézetének Hajdú-Bihar Megyei Kutatócsoportja. Debrecen, 1993.

8 Szerov jelentése Mikojannak és Szuszlovnak október 29-én. „Debrecenben a megyei pártbizottság illegalitásba vonult, kapcsolatba lépett egyik katonai egységünkkel és attól kért támogatást”. „A debreceni megyei államvédelmisek eljutottak a szovjet határhoz, és kéri a határőrköt, hogy engedjék be őket a Szovjetunióba” Jelcin dosszié i. m. 62–63. (Nem a debreceni, hanem a Szabolcs-Szatmár megyei államvédelmista tisztek menekültek a szovjet–magyar határ felé.) Feljegyzés az SZKP KB elnökségének október 28-i üléséről. Hruscsov tájékoztatója. „Debrecenben átadták a hatalmat csapatainknak.” Mindkét információ Komócsin Zoltánnak a szovjet repülőtérré menekülésével kapcsolatos.

tők névsorát. (Érdekesség, hogy az első anyagban az szerepelt, hogy Szabó István történész professzor lesz a bizottmány elnöke! Hogy honnan vették, nem tudni, Für Lajos visszaemlékezése szerint erről szó sem volt, Komócsin először Péter János református, a Rákosi rendszerrel kollaboráló püspököt akarta a bizottmány elnökének. Az előkészítő tanácskozás résztvevőinek heves ellenállása után mondott le erről a tervéről, s támogatta Csorba alezredes, helyőrségparancsnok jelölését.)

A napi jelentések hangsúlyozták, hogy a városban rend és nyugalom van, beszámoltak a pártok újjáalakulásáról, a konszolidációról, a bizottmány programjáról, terveiről. A tudósítások tényszerűek, az újságírók a Debreceni Szocialista Forradalmi Bizottmány megalakulását, politikai programját forradalmi modellnek tekintették, és a debreceni példa követésére biztattak! A pártközpontban viszont inkább a bukott pártvezetők véleményét fogadták el, és az október végi fordulatig ellenségesen viszonyultak a debreceni eseményekhez, ellenforradalmi gócnak tekintették a várost.⁹

A debreceni forradalmi bizottmány küldöttsége október 30-án indult Nagy Imréhez, végül 31-én Losonczy Gézával tárgyaltak, és átadták a város politikai követeléseit. A találkozóról fennmaradt Losonczy feljegyzése, és Für Lajos is említi könyvében. Für Lajos visszaemlékezése szerint a követelések közül a Varsói Szerződés felbontásával nem értett egyet Losonczy, valamint nehezményezte, hogy egyetlen pártvezető sincs a bizottmány vezérkarában. De a debreceniek által elmondottakat nyugalommal fogadta.¹⁰

A november 1-jét követően Debrecen szerepe felértékelődött, mert a város határában volt az egyik legjelentősebb szovjet légi bázis, a katonai repülőtér, és a város a katonai felvonulás útjába esett. Záhonyból és más szabolcsi vasútállomásokról a vasutasok szinte óránként adtak jelentést a beérkező szovjet alakulatokról, a páncélosok számáról, s ezeket összegezték, és küldték tovább Nagy Imre kormányának. A szovjet katonai és politikai vezetők pedig veszélyes ellenállási gócnak tekintették Debrecent. A november 4-i invázióban, a Forgószél hadműveletben a 8. gépesített hadsereg kapta feladatul Kelet-Magyarország elfoglalását. Babadzsaján altábornagy hadseregparancsnok törzse a debreceni szovjet repülőtéren rendezkedett be. A katonai jelentésekben fokozott hangsúlyt kapott, hogy november 4-én a szovjet alakulatok elfoglalták a várost, de az is, hogy Debrecenben katonai ellenállás volt! (Nem volt, ezt bizonyítják a magyar honvédség jelentései, hanem arról volt szó, hogy a szovjetek mind a Kossuth Lakta-

9 PIL. 290. f. 25.ö.e. MTI napi jelentések. Az MTI debreceni tudósítóinak napi jelentései. Október 23-áról és 24-éről nincs meg a jelentés.

10 Losonczy Géza feljegyzése a debreceni küldöttséggel folytatott beszélgetéséről. 1956 Dokumentumai Hajdú Biharban. I. m. Losonczy Géza sznagovi feljegyzése a debreceni küldöttséggel folytatott tárgyalásairól. 395. és Für Lajos, a debreceni küldöttség vezetőjének visszaemlékezése.

nyát, mind a Főposta épületét – ellenállásra számítva – több oldalról támadták, és a hajnali szürkületben egymást lötték. Így a Vörös Hadseregnek számos halálos áldozata volt!) A szovjet katonai logika szerint, ha veszteségek vannak, akkor ellenállásnak is lennie kell!¹¹

A másik kérdés, mit tudott akkor a forradalmi főváros és az ország lakossága arról, mi is történt, mi történik Debrecenben? Eljutott-e a híre az október 23-i tüntetésnek, a sortűznek, a forradalmi közhatalmi szervezet megalakulásának? Az 1956 a sajtó tükrében és 1956 vidéki sajtója reprint kiadásában megtalálhatók a korabeli magyar lapok. Hozzá kell tennünk, előfordult, hogy Budapesten egy-egy újság nem jelent meg, majd, hogy egy nap két kiadás is az utcára került. Születtek Budapesten és vidéken új újságok szép számmal. Vidéken a hatalomváltásig a korábbi megyei pártlapok jelentek meg, október végétől ezek az új közhatalmi testületek orgánumai lettek.

A fővárosi újságok – érhetően – szinte csak a nagypolitikával, a fővárosi eseményekkel foglalkoztak, alig-alig közöltek hírt, tudósítást a vidéki városokból. A megyei lapok pedig szinte kizárólag a nagypolitikával, és a szűkebb pátria eseményeivel foglalkoztak, a szomszéd megyékben történetekre nem nagyon figyeltek. A konszolidáció napjaiban az MTI híreit vették át. Mindezek ellenére jó néhány debreceni vonatkozású cikk jelent meg a fővárosi lapokban, olykor többnapos késéssel, tévedésekkel, rémhírekkel dúsítva.

Október 24-én a Magyar Nemzetben a 3. oldalon az egyetemi városokról készült hírblokkban (Pécs, Miskolc, Sopron, Debrecen, Veszprém) a következő kis hír olvasható Debrecenről: „Hétfőn este, majd kedden délelőtt tartottak nagygyűléseket, háromezer diák a Nagyerdőről végigvonult a városon át. A három egyetem hallgatói kedden délután újabb nagygyűlésre jöttek össze.”

Október 25–26-án egy sor sem jelent meg a városról, de 27-én a korábbi debreceni újságíró, Obersovszky Gyula új lapjában, az Igazságban az első oldalon kapott helyet Debrecen!

Szocialista Forradalmi Bizottmány alakult Debrecenben – egy órán belül el távoztak a városból a szovjet csapatok „Kedden este Debrecenben is véres események játszódtak le. A békésen tüntető fiatalok, munkások kitörő lelkesedését államvédelmista golyók fojtották vérbe. Másnap csoportosulási tilalmat rendeltek el, s falragaszok hirdették, hogy azzal szemben, akít este öt óra és reggel hat óra között az utcán találnak, fegyvert használnak.

11 Alexander Kirov: Szovjet katonai beavatkozás Magyarországon. In: *Szovjet katonai intervenció 1956*. Budapest Argumentum 1996. A szerző hivatkozva a szovjet katonai jelentésekre, azt írja: a magyar alakulatok 32 helyőrségéből mindössze hat: Debrecen, Miskolc, Mezőkövesd, Szolnok, Kecskemét és Békéscsaba tanúsított ellenállást. Orosz Föderáció Fegyveres Erői Vezérkarának Központi katonai Archívuma (FEKVA) 32.f. 701 291.op.15.d 20. A debreceni katonai alakulatok jelentései bizonyítják, Debrecenben nem volt katonai ellenállás.

A debreceni lakosság elkéseredése óriási volt. Több üzemben, hivatalban be-
szüntették a munkát, különösen akkor került nagyfokú munkabeszüntetésekre
sor, amikor szovjet csapatok, tankok, nehéz ütegek tűntek fel a város utcáin.

Egyfelől ennek az elkésérésnek, másfelől a budapesti ifjúság hősi és
győzelmes harcának eredményeként a minap Szocialista Forradalmi Bizottmány
alakult Debrecenben. A bizottmány elnökének, Szabó István egyetemi tanárnak
az első ténykedése az volt, hogy kéréssel fordult a Debrecenben állomásozó
szovjet alakulatok parancsnokához: a rend, a nyugalom érdekében mielőbb
hagyják el a város területét.

A szovjet csapatok a kérésnek egy órán belül eleget tettek. Budapest sorsdön-
tő pillanataiban úgy hisszük: igen követésre méltó a debreceni példa.

Alakuljon a fővárosban is mielőbb Forradalmi Nemzeti Bizottmány, s köves-
sen el mindent, hogy a szovjet hadsereg itteni alakulatai azonnal hagyják el
nemcsak Budapestet, hanem az egész országot!¹²

Ez az írás beszámoló a debreceni forradalom első napjairól. Valós és valótlan
állításokat tartalmaz. (Nem Szabó István volt a bizottmány elnöke, a szovjet ala-
kulatok nem szállták meg a várost, így nem is vonulhattak ki, csupán átvonultak
rajta, szinte folyamatosan naponta több órán át.) De az események további is-
mertetése reális. Érdekesség: modellként, példaként említi a Debreceni Forra-
dalmi Bizottmányt, annak megalakulását!

Október 28-án a Népszabadság 2. oldalán közölt összeállítást A vidéki váro-
sokból jelentjük – Az új kormánnyal akarnak haladni a közös célokért az újon-
nan alakuló népi szervek címmel. (Szolnok, Pécs, Salgótarján, Győr, Zalaegers-
zeg, Veszprém, Eger, Debrecen eseményeiről számol be a lap.) „Pénteken az
üzemi munkástanácsok mintegy 300 küldötte tanácskozott, és létrehozta Debre-
cen Szocialista Forradalmi Bizottmányát, mely a város és a megye ügyeit intézi.
A bizottmány elnökévé Csorba László alezredest, a helyőrség parancsnokát,
egyik titkárává pedig Bede László (sic!) (Dede) egyetemi tanársegédet választot-
ták meg. Négy szekciót hoztak létre, mégpedig karhatalmi, közellátási, ipari-
közlekedési és szervezési szekciót. A megyei tanács elnöke meghívottként vesz
részt a bizottmány ülésein, és mint az igazgatási szerv vezetője gondoskodik a
határozatok végrehajtásáról. A bizottmány a dolgozók követeléseit 14 pontban
foglalta össze, és előreláthatólag hétfőn felkeresik az új kormányt, hogy megtár-
gyalják a további teendőket, s különösképpen azt, hogyan, milyen ütemben le-
hetséges ezeket a követeléseket teljesíteni.” – írja a lap Debrecenről.¹³

A Népszava 4. oldalán Helyzetjelentés az országból címmel közöltek összeál-
lítást. (Dunapentele, Debrecen, Békéscsaba, Eger, Pécs, Zalaegerszeg, Szolnok,
Tatabánya, Oroszlány, Miskolc.) „Debrecen városban megalakult a forradalmi
bizottmány, amelyben a gyárak munkásai és vezetői, az egyetemi ifjúság, a taná-

12 Igazság, 1956. október 27. 1.

13 Népszabadság. 1966. október 28. 2.

ri kar, valamint a honvédség képviselői vesznek részt. A Néplap rendkívüli kiadásban tájékoztatta a debrecenieket a helyzetről és azokról a kívánságokról, amelyeknek megoldását az új kormánytól várják. A városban és a gyárakban rend honol. Az új kormányt örömmel fogadják, bár a gyárak dolgozóinak véleménye szerint Apró Antal, Csergő János és Bebrits Lajos eddigi miniszteri tevékenysége nem felel meg az új kormány iránt érzett általános bizalomnak. A Debreceni Forradalmi Bizottság vezetője, Szabó János egyetemi tanár, tárgyalásokat kezdett a szovjet csapatok vezetőivel és olyan megállapodásra jutottak, hogy a tárgyalások befejezése után a szovjet csapatok megkezdték a kivonulást Debrecenből¹⁴ Három fővárosi lap foglalkozott tehát a debreceni forradalmi bizottság megalakulásával. Mindhárom cikk forrása az MTI helyi tudósítóinak jelentése, a visszatérő pontatlanságokban, névelírásokban különböznek.¹⁵

A Hétfői Hírlap október 29-i száma is összeállításban, az első oldalon – A forradalmi ország – ad hírt a vidéki városok forradalmi eseményeiről (kedd estétől péntek estéig) (Debrecen, Győr, Mosonmagyaróvár, Sopron, Tatabánya, Miskolc, Zalaegerszeg, Nagykanizsa, Szolnok, Veszprém, Várpalota, Szeged, Heves megye). „A budapesti eseményekkel egyidőben az egyetemi ifjúság nagygyűlésen csatlakozott az országszerte elhangzott követelésekhez. Az ezt követő utcai felvonuláson az ifjúsághoz a felnőtt értelmiség a munkásokkal együtt csatlakozott. A rendőrség a tüntetők ellen fegyvert használt. Két ember meghalt.

Ezután a megmozdulás forradalmi méreteket öltött. A megyei pártbizottság látva a megmozdulás demokratikus voltát – támogatta azt. A pártbizottság beleegyezésével megalakult a forradalmi szocialista bizottság, melynek húsz tagja között munkások, tudósok, diákok, parasztok voltak. A bizottság megalakulása óta szilárdan tartja kezében a hatalmat, annál is inkább, mert a karhatalmi szervek is hozzájuk csatlakoztak. A bizottság egész sorát hozta a rendelkezéseknek, közellátási, közlekedési, egészségügyi téren. A forrongó városban ezzel nyugalmat teremtettek, melyhez döntő mértékben járult hozzá, hogy a helyi szovjet parancsnoksággal megegyezés jött létre: a szovjet egységeket egy időre kivonták a városból.

Az új nemzeti kormány megalakulását örömmel fogadták, de bizonyos feltételekkel. A kormányt Debrecenben – így határozott a bizottság – csak abban az esetben ismerik el, ha követeléseiket teljesítik, és legfőként, ha kimondják, hogy Magyarországon nem ellenforradalmi megmozdulás, hanem szocialista demokratikus nemzeti forradalom van, továbbá, ha a szovjet egységeket azonnal visszavonják. Az üzemekben – vidéken – először Debrecenben alakultak és kezdték meg működésüket a munkástanácsok.”

14 Népszava 1956. október 28. 4.

15 A különböző lapokban szereplő tudósítások majdnem azonosak az MTI debreceni tudósítójának telexen eljuttatott anyagaival.

A lap délutáni jelentés címmel pedig a következőket írta: „A szocialista forradalmi bizottmány intézkedése nyomán Debrecenben teljes a nyugalom és a rend. Nagy Imre miniszterelnök és a kormány több tagja iránt teljes a bizalom. Sürgetik azonban néhány miniszter leváltását. A debreceni munkásság a sztrájkot nem hajlandó megszüntetni addig, míg ebben gyors intézkedés nem történik. A munkástanácsok valamennyi debreceni üzemben megalakultak, és a közérdekű intézményekben biztosítják a munka folyamatosságát.

A bizottmányban helyesnek tartanak, ha a munkásság által leváltott gyárigazgatókat a minisztériumok is mellőznék, és a személycseréről az illetékes minisztériumok minél hamarabb döntenének.

Jelenleg háromtagú kommunista direktórium kezdi a pártszervezetben elindítani az életet. Debrecenben helyesnek tartanak, ha a kormány tagjai és a párt vezetői minél hamarabb vidékre mennének.” A lapban Debrecen kapta a legnagyobb terjedelmet, a szerkesztőség láthatóan erősen szimpatizált a civis város szocialista forradalmi eseményeivel!¹⁶

A Hétfői Hírekben megjelent írásokban számos új információval találkozhatunk. Ezek: a sztrájk megszüntetését a debreceniek gyors intézkedésekhez kötik, minden üzemben megalakultak a munkástanácsok, több miniszter leváltását sürgetik. A forradalmat nemzeti demokratikus szocialista forradalomnak tartják, várják miniszterek, pártvezetők vidéki látogatását. S végül egy egyedülálló hír: háromtagú direktórium kezdte meg a párt (MDP) újjászervezését.

Október 30-án a Népszava Hétfő éjjeli jelentés a vidéki nagyvárosokból címmel közölt összeállítást (Miskolc, Debrecen, Győr, Székesfehérvár, Szombathely, Zalaegerszeg, Kecskemét, Veszprém, Nyíregyháza). Székelyhidi Ágoston, nyilatkozatában többek között a következőket mondta: „A kormányprogram, amelyet Nagy Imre miniszterelnök vasárnap délután jelentett be, a rádión keresztül nagy megnyugvást hozott a lakosság számára.”¹⁷

Az Igazság Az országból címmel közölt hírblokkot (Debrecen, Győr, Mosonmagyaróvár, Tatabánya, Miskolc, Veszprém). Debrecenről megismétlik az események korábbi ismertetését, s közlik a debrecenieknek azt a véleményét, hogy a sztrájkot mindaddig folytatják, amíg gyors intézkedések nem történnek. Követelik Apró és Erdei leváltását!

Az Egyetemi Ifjúság pedig Legfrissebb debreceni hírek című írásában leszögezi: a Forradalmi Tanács (sic!) ura a helyzetnek, lefegyverezték az ÁVH-t, ál-hír, hogy a debreceniek kormányalakításra készülnek. S beszámol a lap arról,

16 Hétfői Hírlap október 29. 1. Reformkommunista irányultságú lap volt a Hétfői Hírek. Főszerkesztője Boldizsár Iván).

17 Népszava 6. o. Székelyhidi Ágoston a bizottmány szűkebb vezérkarához tartozott.

hogy a város hat teherautónyi élelmet és gyógyszert küldött a fővárosba!¹⁸ A Magyar Szabadság november 1-i számában A vidék szerdai eseményei című összeállításban (Miskolc, Békéscsaba, Debrecen, Szeged, Eger, Gyöngyös, Tatabánya, Veszprém megye) közli az MTI debreceni tudósítását a pártok szerveződéséről, a küldöttség Budapestre indulásáról, a kormánynak átadandó pontokról. Beszámol a Magyar Kommunista Párt újjászerveződéséről is!¹⁹

A Népszabadság november 3-i számában Vidékről jelentik címmel olvasható írás. Debrecennel kapcsolatban: leszerelték az ÁVH-t fegyveres összetűzés nélkül, a bizotmány vidékre küldötteket küld. Leszögezi, mindaddig nem dolgoznak az üzemekben, amíg a szovjet csapatok ki nem mennek az országból. Beszámol az élelmiszerek Budapestre küldéséről. A Magyar Nemzet a szovjet csapatok beözönlésével kapcsolatban ad debreceni információt. A Kis Újság Újra régi zászlók alatt ad hírt a FKGP debreceni megalakulásáról. Az Igazságban rövid hír: „Az esti órákban Debrecenből olyan hírek érkeztek, hogy a szovjet csapatok Mátészalka és Nyírbogdány felé haladnak. Más értesülések szerint, szovjet csapatok veszik körül Debrecent.” A Magyar Jövő: – Szovjet csapatok mozgása ma délelőtt: „Debrecen városát a szovjet katonaság teljesen körülvette, a várost elhagyni, vagy oda bemenni nem lehet. A jelentés szerint a Szovjetunióból érkezett vasúti szakemberek megkezdték a Debrecentől Záhonyig tartó vasútvonal széles nyomtávra való átszerelését. Az egyetemi hallgatók nemzetőrséget alakítottak, és a rendet a nagy kiterjedésű egyetemi városban fenntartják.”

A Magyar Nemzet november 4-i számában a város körülréséről ad információt, valamint a szovjet vasutasoknak a vasutat birtokba vevő akcióiról ír.

A forradalom konszolidációjának napjaiban tehát – október 30.–november 4. – a hírekben, a lapok vidéki összeállításában esik szó Debrecenről. De nagyon is figyelnek a városból jövő hírekre, hiszen akkor már a szovjet hadsereg beözönlése tartotta feszültségben a várost.

A Magyar Rádió hírt adott a debreceni küldöttség budapesti látogatásáról, és beolvasták a követeléseket. Október 31-én érkezett meg a Dunántúli Nemzeti Tanács alakuló ülésére utazó debreceni küldöttség. Székelyhidi Ágoston a Szabad Európa Rádióknak adott interjút, részletesen ismertette a debreceni eseményeket, Bölöny Ferenc pedig egy német rádióknak nyilatkozott. A nyíregyházi,

18 Kormányalakítás a forradalom első hetében sok helyen felvetődött. Egyes források szerint Komócsin Zoltán, volt megyei első titkár is tett ilyen javaslatot, a kádári propagandagépezet pedig Egri Lajos íróat nevezte meg, mint ellenkormányt akaró „ellenforradalmárt”. Debrecenben kormány alakításnak gondolata komoly formában nem merült fel. Az ÁVH leszereléséről szóló híradás viszont pontos. A debreceni katonai vezetők fegyveres konfliktus nélkül szerelték le a karhatalmi zászlóalj katonáit, az ÁVH operatív tisztjeit pedig előzetes letartóztatásba helyezték.

19 Sok helyen megindult az MKP újjászervezése még az MSZMP zászlóbontása előtt, reformkommunista ihletéssel. Fontos a szovjet csapatmozgásokról és az egyetemi nemzetőrség megalakulásáról szóló hír.

miskolci rádiók rendszeresen adtak tudósításokat a forradalom második hetében Debrecenről.²⁰

A szovjet és román politikai vezetés ellenforradalmi, fasiszta lázadásnak tekintette a magyar eseményeket. Úgy ítélték meg, hogy Magyarországon a volt földbirtokosok, gyárosok, a Horthy-hadsereg tisztjei és csendőrei, valamint a volt uralkodó osztály deklasszálódott elmei támadták a munkások hatalmát. A Szovjetunió és a szomszédos országok (Románia, Csehszlovákia) lapjai arról adtak hírt, hogy grófok, bárók és más osztályellenséghez tartozó elemek irányítják a forradalmat, és kerültek be a forradalmi bizottmány vezetőségébe. Kedvelt volt a fehérterrorral való fenyegetőzés, kommunisták lemészárlásáról szóló közlemények. Elsősorban az Izvesztjia foglalkozott több írásban a magyar eseményekkel. Nincs mód arra, hogy ezeket a közleményeket most elemezzük, csak példaként említünk néhányat. A román rádió a magyar nyelvű adásban például Dede László egyetemi tanársegédet grófnak titulálta, a debreceni eseményeket pedig földesurak, grófok garázdálkodásának. A bizottmány lapjában a Magyar Gördülő Csapágy Gyár dolgozói „A román rádió és az igazmondás” címmel határozott hangon utasították vissza a rágalmazó közleményt. A Kárpátalján megjelenő Kárpát Igaz Szó pedig egy, a forradalom napjaiban állítólag Debrecenben tartózkodó személy hasonló szellemű élménybeszámolóját közölte.²¹ Végül egy érdekes diplomáciai jelentés. Két, a budapesti román nagykövetségen dolgozó újságíró 1957. januárjában Debrecenben járt, akik elbeszélgettek helyi tanácsi és pártvezetőkkel, s szerzett információjuk alapján készült el Grigore Preoteasan külügyminiszter számára egy feljegyzés. A két újságíró azt állította, hogy Debrecenben október 23-án, majd a további napokban „Erdélyt vissza, mindent vissza” irredenta jelszavak hangzottak el. Noha a városban nem voltak véres események, 100 fős listát állítottak össze az ellenforradalmárokról, és november 4-én akartak kivégezni 100 kommunistát! Azt is állították, hogy a megyében 100 alkalommal került sor véres eseményekre, de beszámoltak arról is, lassan halad a párt szervezése, és nem fogadták el a Kádár kormányt.²²

Összegezve, a debreceni forradalmi eseményekkel a magyar politikai vezetés tisztában volt, sőt azok híre Moszkvába is eljutott. Az azonban nem mutatható ki, hogy a meghozott politikai döntésekre jelentős hatást gyakorolt volna Debre-

20 A forradalom hangja Budapest, 1989. Magyarországi rádióadások 1956. október 23.–november 4. Századvég Kiadó és Nyilvánosság Klub. A Magyar Rádió majd a Szabad Magyar Rádió több ízben is sugárzott debreceni híreket, így október 31-én beolvasták a bizottmány követeléseit. A Csokonai és a Szabad Debrecen rádió adásaiból pedig a vidéki adók (Miskolc, Győr, Nyíregyháza) vettek át híreket, beszámolókat, tudósításokat.

21 Néplap, 1956. november 4. Váradai Natália kárpátaljai történész kiderítette: olyan nevű személy nem létezett a megjelölt üzemben Beregszászon, mint a cikk aláírója.

22 Ion Popescu budapesti román nagykövet feljegyzése Grigore Preoteasan külügyminiszter számára. (1957. január 11.) OSZSZK Kézirattár, Jeszenszky dosszié. Kiadva. Magyar Román kapcsolatok 1956–58 Dokumentumok. Budapest 2004 Nagy Imre Alapítvány. 229–232.

cen. A sajtóban, különösen az első héten sok anyag jelent meg a városról, sőt a forradalmi bizottmány megalakulását példaként emlegetik, és esetleges modellnek tekintik. Mindebben nagy szerepük volt az MTI tudósítóinak, hiszen a közölt írások forrása legtöbb esetben a Debrecenből érkezett MTI jelentés volt. Talán meglepő, hogy a korabeli tudósítások azt jelzik, hogy a város forradalmi eseményei nem voltak radikálisak, sőt sok esetben azok szocialista jellegét emelik ki. Ugyanakkor bizonyítják, hogy a helyi pártvezetők a forradalom első hetében a forradalmi megmozdulásokat az első napi véres konfliktus után támogatták, hatalmukat veszítve viszont azonnal elmenekültek, és csak a szovjet beavatkozásban, a forradalom leverésében reménykedtek.

Moszkvában is esett szó Debrecenről, és feltűnően sokszor szerepel a katonai jelentésekben, parancsokban. Ami azt bizonyítja, hogy a szovjet párt és katonai vezetés mint a Tiszántúl forradalmi központjára tekintett Debrecenre.